

DOMBURGSE MUNTJES

(Een kleine bijdrage aan hun geschiedenis)

Inleiding

Een vriend van mij gaat regelmatig naar Denemarken. Hij is geïnteresseerd in geschiedenis en bezoekt daar musea, opgravingsterreinen en andere historische bezienswaardigheden. Vervolgens koopt hij, indien aanwezig, informatie over de plaatselijke geschiedenis. Zo was hij onlangs in Ribe, een klein plaatsje aan de westkust van Denemarken. Daar kocht hij een boek over de geschiedenis van deze eerste "Vikingstad", waarschijnlijk gesticht tussen 704 en 710 als marktplaats. Ribe was geen gewone marktplaats, want eigenlijk was er van een nederzetting nog geen sprake. Waarschijnlijk twee keer per jaar werd hier voor langere periode markt gehouden. Op keurig afgepaste kavels, omringd door slootjes en verbonden door een weg met bruggetjes, werkten daar 40 à 50 handwerklieden aan verschillende produkten. De vondsten uit dit gebied – sinds de jaren vijftig werd gezocht, maar pas vanaf 1973 werd gevonden – laten de verscheidenheid aan handelswaar zien: onder andere glas uit het Frankische Parijs en omstreken en maalstenen en aardewerk uit het Rijnland. Handelscontacten waren er tot in Kiev en Byzantium (Istanbul) toe. De eigen handelsinbreng van Ribe bestond voornamelijk uit vee, naast bewerkt amber, gekleurde kralen, metaal en kammen.

Muntvondsten

Tussen de vondsten bevonden zich ook veel munten. Eén pagina van het boek was gevuld met de afbeeldingen van kleine zilveren muntjes, sceatta's genoemd, naar het Oudgermaanse woord voor schat. De muntjes, nog een stuk kleiner dan een dubbeltje, waren voor een deel geslagen in Ribe, waarschijnlijk door een Deense Koning. Het boek suggereert aan de hand van de levensbeschrijving van Willibrord dat er in die tijd (rond 700) koningen regeerden in Denemarken. Tijdens het bezoek van Willibrord zou dit koning Ongendus (Angantyr in het Deens) zijn geweest. Misschien dat Angantyr de markt heeft gesticht. Nu ben ik helemaal geen kenner van muntjes, maar ik heb een redelijk visueel geheugen. Eén van de muntjes dacht ik te herkennen. Enfin, ik kreeg dat boek mee naar huis. Nog geen dag later zit ik de

muntjes uit het boek te vergelijken met de afbeeldingen van de muntjes uit de verhandelingen van Rethaan Macaré, de man die vanaf 1838 de muntjes van het strand van Domburg heeft gecatalogiseerd. En ja hoor, de muntjes kwamen overeen. Zeker drie muntjes (van de in Ribe gevonden zes verschillende types) vertonen een grote overeenkomst. Wat voor de muntjes geldt, kan evengoed worden gezegd over enkele andere vondsten uit Ribe, zoals de aldaar vervaardigde benen kammen, die duidelijk te vergelijken zijn met op Walcheren gevonden kammen. Ook metalen voorwerpen, eveneens produkten van de ambachtslieden uit

Een deel van de sceatta's (sterk vergroot) die in het Deense Ribe zijn gevonden. Onderaan en bovenaan in het midden (o.m.) de voorzijde van de munten van het Wodan/monster-type. Vrijwel in het midden de keerzijde (o.m.), met daarop de afbeelding van een zich afwendend dier. Deze muntjes zijn eveneens op het strand bij Domburg gevonden en behoren bij de Merovingisch/Karolingische nederzetting Walacria. Geheel rechtshoven de voorzijde van een zogenaamd stekelvarken/standaard-type, eveneens gevonden in Ribe en Domburg.

Ribe, vertonen overeenkomst. In dit artikel wordt echter alleen aandacht besteed aan de sceatta's.

Voorbarige conclusie

Zoals zo vaak trok ik te snel een conclusie: de oude Domburgse nederzetting (Walacria) had handelscontacten gehad met het Deense Ribe en wel meer specifiek gedurende de achtste eeuw. Een conclusie moet je altijd checken, dus nam ik contact op met een van de Zeeuwse muntenexperts Henk Hendrikse van het Provinciaal Depot voor bodemvondsten in Middelburg. Henk hielp me snel uit de droom. De sceatta's werden door heel Europa gebruikt. In die tijd was het niet gebruikelijk dat munten alleen waren voorbehouden aan een bepaald gebied, zoals de gulden nu alleen in Nederland mag worden uitgegeven en de Lire in Italië. De verkoper beet eens op het muntje en woog het, maar als er genoeg edelmetaal in zat, was het goed. Dit gebeurde ook nog in de zeventiende eeuw, getuige de inhoud van de muntvondst van Serooskerke. De muntjes bleven ook vrij lang in zwang. Het hoeft dus ook niet zo te zijn dat de aan het begin van de achtste eeuw in Ribe geslagen munten nog datzelfde jaar in Walacria arriveerden. Pas nadat West-Europa niet goed meer was te bereizen over langere afstanden, na de ineenslorting van het rijk van Karel de Grote, raakten de markten regionaler georiënteerd. Daaruit vloeide voort dat nieuw geslagen munten ook niet meer zo'n grote verspreiding kenden, totdat de lange afstandhandel weer aantrok. Dank je wel Henk, dag droom.

Walacria

Wat kunnen die muntjes dan wél vertellen? Op het strand van Domburg werden muntjes gevonden die overeenkomen met die uit Ribe. De muntjes op het strand van Domburg behoren tot de nederzetting uit de Merovingisch/Karolingische tijd. De nederzetting was al aanwezig aan het eind van de zesde eeuw en verloor aan betekenis in de late negende eeuw. De plundering door de Noormannen in 837 heeft daartoe bijgedragen, maar ook de daaropvolgende onrust en politieke onzekerheid op het eiland en de teloorgang van de internationale handel na het uiteenvallen van het relatief veilig bereisbare rijk van Karel de Grote. In de loop van de tiende eeuw nam Middelburg de centrumfunctie over. Walacria was te verge-

lijken met Dorestat (bij het huidige Wijk bij Duurstede) en was tot bloei gekomen door onder andere de lange-afstandshandel, getuige het groot aantal vondsten van "buitenlandse" herkomst. Ook uit de beginperiode van Walacria zijn munten bekend, die onder andere zijn geslagen in Maastricht (midden zevende eeuw), Dorestat (vanaf het midden van de zevende eeuw) en Friesland (vanaf het laatste kwart van de zesde eeuw). Dit betreft voor een groot deel gouden munten. Zilveren munten, zoals de sceatta's, komen pas voor vanaf de tweede helft van de zevende eeuw. Walacria leverde waarschijnlijk zelf voornamelijk wol aan de internationale handel. De schorren van het eiland boden een prima gelegenheid voor de schapenteelt. Walcheren stond ook bekend vanwege de paardenfokkers. Langs de grote Europese rivieren en langs de kust waren naar de Romeinse tijd en onder de gunstige vrede tijdens de grote rijken van de Merovingers en Karolingers grote nederzettingen ontstaan, waaronder Dorestat, maar ook Walacria en misschien Scaldis (op de kop van Schouwen). Afgezien daarvan bestonden er nog steeds aanzienlijke steden die hun oorsprong hadden in de (voor-)Romeinse tijd, zoals Byzantium, Parijs, Londen en Bordeaux. Al deze steden stonden op enigerlei wijze met elkaar in verbinding. Schepen uit Walacria zullen misschien niet rechtstreeks handel hebben gedreven met Parijs, maar langs verschillende routes kunnen goederen uit die stad wel via Walacria in Ribe zijn gekomen. Dit wordt in elk geval verondersteld voor Dorestat. De schrijver van het boek suggereert dat Ribe kan worden beschouwd – op z'n minst gedurende achtste eeuw – als de poort van Noordwest-Europa naar Scandinavië. De bloeitijd van Ribe komt overeen met die van Walacria, zij het dat in die laatste nederzetting al een eeuw eerder handel werd gedreven.

Herkomst muntjes

Iets over de muntjes zelf. Het grootste deel van de in Ribe gevonden muntjes (85 procent) betreft de Wodan/monster-soort, aan de ene kant is de Scandinavische god Wodan afgebeeld en op de keerzijde een zich afwendend dier. Juist deze muntjes werden in Ribe geslagen, vanaf 720. Tussen de in Domburg gevonden sceatta's komen deze muntjes ook voor, maar ze zijn wel zeldzaam. En die zeldzaamheid komt overeen met de conclusie in het

boek dat van de buiten Ribe gevonden munten (in Engeland en Friesland, waartoe Walacria toen nog behoorde, zij het dat het gebied regelmatig van eigenaar verwisselde; dan weer Franken, dan weer Friezen) slechts 5 procent tot de Wodan/monster-soort behoort. De in Nederland meest voorkomende soorten sceatta's zijn van het zogenaamde continentale runentype, het stekelvarken/standaardtype en het Wodan/monstertype. De eerst genoemde sceatta-soorten komen ook in Ribe en Walacria voor. overigens werden buiten Ribe in de omringende dorpen, afgezien van het op enkele kilometers gelegen welvarende en oudere Dankirke, geen sceatta's gevonden. Dit leidt tot de suggestie dat de muntjes alleen werden gebruikt op markt in Ribe ter aanvulling op de ruilhandel en voor de aankoop van kleine producten. Buiten Walacria zijn de muntjes ook nog nooit aangetroffen. Dat sterkt de suggestie dat de muntjes alleen circuleerden binnen het handelsverkeer. Buiten de handelsstromen werd blijkbaar alleen nog ruilhandel gepleegd, zonder geld als betaalmiddel.

Kerstening

Andere beeltenissen op de muntjes vertonen vaak, maar niet altijd, een christelijk kruis. Dat wil zeggen dat ze in ieder geval niet zijn geslagen in Ribe, maar in een reeds gekerstend gebied. De kerstening van dit deel van Denemarken door Willibrord aan het begin van de achtste eeuw liep op niets uit. Ribe kreeg pas een bisschop in 948. De eigenlijke kerstening heeft misschien iets eerder plaatsgevonden, maar toen waren de sceatta's al geen betaalmiddel meer. overigens werden de originele sceatta's zo vaak geïmiteerd dat het wel degelijk mogelijk is dat ook in niet-christelijke gebieden muntjes met een kruis werden geslagen. De eigen godsdienst verbood blijkbaar geen muntjes van een andere godsdienst. In Ribe zijn echter geen tekenen gevonden van het slaan van andere munten dan die van het Wodan/monstertype.

Conclusie

De sceatta's van Ribe en Walacria behoorden tot het betaalmiddel dat gemeengoed was in het interregionale Europese handelsverkeer. Of een

handelaar uit Ribe in Walacria in klinkende munt heeft betaald voor een lading wol is niet bekend, maar ook niet onmogelijk. Of een handelaar uit Domburg in Ribe zijn wol heeft aangeboden en betaald werd met blinkende sceatta's, is net zo min bekend en evengoed niet onmogelijk. De conclusie is gerechtvaardigd dat een deel van de in Domburg gevonden muntjes is geslagen in Ribe. Ik wil nog wel de slag om de arm houden dat Ribe misschien niet de enige plaats is geweest waar sceatta's van het Wodan/monster-type werden geslagen, ook al wordt dat door het boek over Ribe niet gesuggereerd. Daar moet nader onderzoek nog uitkomst bieden.

Met dank aan Henk Hendrikse.

Een uitgebreider artikel over dit onderwerp is in voorbereiding.

Robert Jan Swiers

Literatuur

- Heeringen, R. M. en M. P. de Bruin: *Karolingische burchten in Zeeland*, Geplaatst in de Zeeuwse geschiedenis, Provincie Zeeland, oktober 1993
- Henderikx, P. H.: *Walcheren van de 6e tot de 12e eeuw*, Nederzettingsgeschiedenis in fragmenten, overdruk uit het archief van Koninklijk Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen, 1993
- Jensen, S.: *The Vikings of Ribe*, Ribe 1991
- Pol, A.: *De verspreidingsgebieden van in Nederland geslagen Merovingische gouden munten der 7e eeuw*, in *Westerheem* XXVII, maart 1978
- Pol, A.: *Remmerden 1988: een vondst van vroeg-middeleeuwse munten bij Rhenen*, in: *De Beeldenaar*, 19e jaargang nummer 2, maart/april 1989
- Rethaan Macaré, C. A.: *Verhandeling over de bij Domburg gevondene Romeinsche, Frankische, Brittannische, Noordsche en anderen munten*, oorspronkelijk Middelburg 1838, overdruk door de werkgroep historie en archeologie van het Koninklijk Zeeuws genootschap der Wetenschappen, Middelburg 1992
- Rethaan Macaré, C. A.: *Tweede Verhandeling over de bij Domburg gevondene Romeinsche, Frankische, Brittannische en andere munten*, oorspronkelijk Middelburg 1856, overdruk door de werkgroep historie en archeologie van het Koninklijk Zeeuws genootschap der Wetenschappen, Middelburg 1992